

Qərbi azərbaycanlıları son deportasiyadan ötən 36 il ərzində daim düşündürən məsələlərdən biri də erməni vandalları tərəfindən qəbiristanlıqların və tarixi abidələrin dağıdılmasıdır. Nankor qonşularımız türklərə məxsus qəbirləri dağıdıb, qranit başdaşlarını oğurlayıb, müsəlmanların tarixi abidələrinə "xaç yamağı" vurublar. Torpaqlarımızı işğal edən, qədim Oğuz ellərindəki soydaşlarımızı amansızlıqla qətlə yetirən hay quldurlar dünyaya böhtanları, hiylələri ilə ayaq açır, türklər xristianları qırdı, - deyər haray-həşir salırlar. Çünki onların bu hiyləsini doğru kimi qəbul edən Fransa, ABŞ kimi böyük dövlətlər var... Ermənistan ərazisindəki bütün yaşayış məntəqələrinin 90 faizinin əvvəlki adı azərbaycanlılara məxsus olmuşdur. Tarixi həqiqəti özündə yaşadan o yerlər, min illər boyu türk oğullarının at səyirdib, qılinc oynatdıqları məkan olub.

Haylar Qərbi Azərbaycan abidələrini dağıtmış və özününküləşdirmişlər...

Bunu həmin ərazilərdəki saysız-hesabsız yeraltı-yerüstü maddi mədəniyyət nümunələri - qədim yaşayış məskənləri, nekropollar, kurqanlar, qala, saray və istehkam qalıqları, karvansaralar, körpülər, qəbirüstü səngərlər, at-qaç heykəlləri, məbəd, məscid, pir və ocaqlar da təsdiq edir. Çoxsaylı maddi mədəniyyət nümunələrinin bir hissəsi tarix boyu analoqu olmayan qırıqlar, müharibələr nəticəsində, xüsusilə zaman-zaman Qərbi Azərbaycana köçürülüb gətirilən, tarixi torpaqlarımızda isti yuva tapan faşist xislətli ermənilər tərəfindən məhv edilərsə də, digər hissəsi isə "dənizdən-dənizə böyük Ermənistan" xülyası ilə yaşayan haylar tərəfindən erməniləşdirilərək mənimsənilsə də, daşlara yazılmış yaddaşı pozmaq və ya dəyişmək yadellilərlə heç də həmişə nəsis olmayıb.

Qərbi Azərbaycan ərazisinin Türk tarixi ilə bağlı bilgilərə qədim Assur və Urartu mixi yazılarında da tez-tez rast gəlirik. Öncə xatırladaq ki, e.ə. 1200-cü ilə aid Assur yazılarında adıçəkilən türksöylü Xarxar ölkəsinə, həm də indiki Qərbi Azərbaycan ərazisi daxil idi.

Ən qədim dövrlərdən xristianlığa qədərki mərhələ kimi ayırdığımız bu dövr Qərbi Azərbaycan abidələri arasında Zəngəzur mahalının Qarakilsə rayonu ərazisindəki e.ə. II minilliyə aid Qoşundaş tikili qalıqları, e.ə. VIII yüz ildə İrəvan şəhəri yaxınlığındakı Qırmızıtəpə adlı yüksəklikdə salınmış Erebuni, Göyçə mahalının Qaranlıq rayonunun Kolagirən kəndinin kənarındakı Tayseba qalaları, Zəngəzur mahalının Məgri rayonunun Lürvədi kəndində aşkar edilmiş eradan əvvəlki minilliklərə aid Qarqadaşı kitabələri, Gəmbasar mahalında e.ə. II-III yüzillərdə inşa edilmiş Gərnı qalası və həmin qalada eramızın I yüz ilində Arman hökmdarı I Turadat tərəfindən tikilmiş, "Təxti-Turadat" adı ilə tarixə düşən saray xüsusi yer tuturdu.

Karbibasar mahalında Üçkilsə, Gərnıbasar mahalında Dvin, Göyçə mahalında Sivəng, Zəngəzur mahalında Tatev, Talin mahalında Uzunlar, Vedibasar mahalında Aselişad, Korvırab, Qırxbulaq mahalında Avan, Purqni, Əştərək rayonunda Pirəgən, Qırmızıkənd, Qarqavəng və onlarla başqa məbədlər qədim türk abidələridir. Lakin təəssüf ki, bu abidələr də mütəxəssislər tərəfindən araşdırılmamışdır.

1431-ci ildə Qriqori Makuli adlı İran ermənişi Ağqoyunlu Yaqub padişahın nümayəndəsi Əmir Rüstəmdən 525 dinara Vağarşabad kəndinin bir hissəsini və bir neçə ətraf kəndlərin ərazilərini satın alır. 1441-ci ildə dini kafedral Sisdən Vağarşabada köçürülür. X yüzilə qədər Arman-türk xristian kilsəsi kimi mövcud olan kafedral artıq 1441-ci ildə hay-erməni xristian kilsəsi kimi təqdim olunur. 1443-cü ildə həmin kafedral Makuli Səib bəydən 8040 dinara Vağarşabad (Üçkilsə) kəndinin qalan torpaqlarını da satın alır və özü də həmin bu hayların katalını da sənədlərək 1461-ci ilə qədər bu vəzifədə çalışır. Həmin vaxtdan Üçkilsə (Eçmiədzin) katalokosunun monastr ətrafındakı türk torpaqlarını, kəndlərini pul-la alıb monastrın tərkibinə qatması bir ənənəyə çevrilir.

XV-XVI əsrlərə qədər Qərbi Azərbaycan ərazisində mövcud olan maddi mədəniyyət nümunələrinin bu gün dünya ictimaiyyətinə hay abidələri kimi təqdim olunmasının heç bir elmi əsası yoxdur.

Qərbi Azərbaycandakı Basarkeçər rayonunun Dərə kəndi yaxınlığındakı "Karvansaray", İran, Naxçıvan və İrəvan tacirləri tərəfindən tikilmişdir. Gədəbəy mis mədəniyyət filiz aparan tacirlər həmin karvansarada gecələyirmişlər. Zod kəndi yaxınlığında "Qoç daşı", "Ağzıbir" ərazisində "Ağqala", "Adatəpə", "Qalaca", "Soyuqbulaq" da türk abidələri uçub dağılsa da, tariximizin yadigarlarıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, İslamdan xeyli əvvəl yayılmış xristianlığı qəbul edən türk tayfalarına məxsus kilsələrin olması inkarolunmaz həqiqətdir. Lakin "qurd ağızından quş qapan" Qərbi Azərbaycan ərazisindəki ermənilər bu cür türk-xristian abidələrinə sahib çıxmaqdan çəkinməmişlər.

Göyçədə olan ziyarətqahlar əsrlər boyu xalqın inam yerinə çevrilmişdir. Onlardan "Şah ocağı", "Pir dağı", "Ocaq dağı", "Qara dağ", "Mirəli ağa", "Miryaqub ağa", "Mirismayıl ağa", "Seyid Bayram", "Mirmahmud ağa", "Qara Seyidin qəbri", "Seyid ölən", "Duldul daşı", Qaranlıq kəndində "Daşatdı", "Miskin Abdal ocağı", "Alma ağacı", "Dağdağan", Göyçə gölü yaxınlığındakı "Pıryaqub", "Qurban daşı" və sair təkçə Göyçə camaatının deyil, Qazax, Tovuz, Gəncə əhalisinin də ziyarət etdiyi müqəddəs ocaqlar olub.

Arxeoloji tapıntılar, Qərbi Azərbaycandakı zəngin abidələr ermənilər tərəfindən İran mədəniyyəti adı altında qeyri-türk xalqlarının adına yazılmışdır. Haylar türk abidələrinin izini itirmək üçün dəridən-qabıqdan çıxmış, müsəlmanların adına yaxşı nə varsa, onu silməyə çalışmışlar.

Göyçə mahalının 120-dən artıq kəndi arasında erməni adını daşıyan yalnız bir kənd olmuşdur. Bu kəndə "Dəmirçi Poğos" deyirdilər. Bəs bu ad bu kəndə necə verilmişdir? XVII əsrdə Kəvər qəzasında olan Sünbüllü kəndinin sakinləri kənddə dəmirçiyə ehtiyac olduğundan bir dəmirçixana açmaq qərarına gəlir. Bu işə eçmiədzinli, türk abidələrini söküb atmaq eşqi ilə yaşayan Poğos adlı bir erməni cəlb edilir. Bağlanan müqaviləyə görə, dəmirçixananı Poğos tikib, avadanlıq qoyub işə salmalı və bir il ərzində bir nəfər öyrətməli olur. Əvəzində heç bir maddi vəsait istəmir. Yalnız Poğosun təklifi bu olur ki, kəndə onun adı verilsin. Heç bir xərcə düşməyəcəklərini gören sadələvh türklər tələm-tələsik razılıq verirlər. Beləliklə, orta əsrlərdə salınmış Sünbüllü kəndinin adı dəyişib "Dəmirçi Poğos" adlanır. Fürsəti əldən verməyərək dəmirçixananı tikib başa çatdırır, daşlara işə saxta erməni tarixi yazır. Bu işə göz-dən yayınmır. Türk oğulları bu erməni saxta-karlığının müqabilində Poğosun "dərsini" verirlər...

Ümumiyyətlə, Qərbi Azərbaycandakı saysız-hesabsız yeraltı-yerüstü, maddi-mədəniyyət nümunələri qədim yaşayış məskənləri, min illər boyu qorunub saxlanmış tarixi abidələrimiz XX əsrin ayrı-ayrı illərində ermənilər tərəfindən dağıdılıb məhv edilmişdir. Əlbəttə, bu İrəvanda yuva qurmuş daşnak partiyasının rəhbərləri, Fransa və digər ölkələrdəki ermənipərəst qüvvələrinin təkidi ilə həyata keçirilmişdir. Həmçinin nankor haylar "məscid və minarələr şəhəri" kimi qeydə alınan İrəvan şəhərindəki qədim türk abidələrini yerlə-yeksan etmiş, ancaq Göy məscidi saxlamışlar. Haylar dünya ictimaiyyətini aldadaaraq "Göy məscid"i İran məscidi kimi qələmə verirlər. Neçə-neçə rus generalının başını aşağı endirən, rusların haylarla birlikdə 25 illik fasiləsiz hücumlarına mətanətlə sinə gərən məşhur İrəvan qalasının bu gün izi-tozu yoxdur. Bütün Avropa səyyahlarını heyrət içində qoyan möhtəşəm Sərdar sarayı, onun Güzgülü salonu artıq bir nağıldır.

1988-ci ildə "əzabkeş" erməni separatçıları yenedənqurmanın qanadları altına sığınaraq Azərbaycan xalqına qarşı mənfur daşnak siyasətinin ən qəddar variantını həyata keçirdilər, 300 minə yaxın soydaşımız işgəncə ilə Mixail Qorbaçovun xəyanəti ucbatından öz ata-baba yurdlarından qovuldu. Artıq 36 ildir ki, qədim Oğuz ellərində bir nəfər olsun belə azərbaycanlı yaşamır. Qərbi azərbaycanlılara məxsus kənd və qəsəbələr, saysız-hesabsız abidələr ermənilər tərəfindən dağıdılıb viran edilmişdir. Əminlik ki, Qərbi azərbaycanlılar yenedən doğma ocaqlarına dönəcək, dağıdılmış tarixi abidələrimiz bərpa olunacaq.